

Tilburg University

Naschrift

van de Klundert, T.C.M.J.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1969

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van de Klundert, T. C. M. J. (1969). Naschrift. *Maandschrift Economie*, 34(2), 79-84.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

NASCHRIFT

door

Th. VAN DE KLUNDERT

Wie breekt moet betalen. Als het breken betrekking heeft op het verbreken van de stilte rond vraagstukken van methodologische aard, komt betalen neer op het ophelderen van misverstanden en het aangeven van de waarde-oordelen, die de geesten gescheiden houden. Dit is geen gemakkelijke opgave. Men loopt immers het risico de spraakverwarring te vergroten in plaats van te verkleinen. In de hoop per saldo de duidelijkheid te bevorderen volgen hier enkele kanttekeningen bij het artikel van de heer Kolnaar.

Allereerst dient te worden gezegd, dat de intentie van mijn artikel verkeerd wordt begrepen. Zoals de titel duidelijk laat uitkomen, gaat het over methodologische vraagstukken, waarbij ik gaarne aanteken, dat het begrip methodologie ruim is opgevat. Dit neemt niet weg, dat wanneer b.v. de geschiedenis van het economisch denken ter sprake komt, volledigheid uitgesloten is. De bedoeling is juist van deze geschiedenis een bepaald aspect te belichten dat doorgaans onbesproken blijft. Ik kom hierop nog terug. Natuurlijk kan men dit eenzijdig noemen, maar dit getuigt dan niet van een kritische zin. Verder wordt door Kolnaar gesteld, dat ik de vraag, of een gewijzigde opvatting over de taak van de economie wel tot een snellere en betere oplossing van de fundamentele vraagstukken leidt, onbeantwoord laat. Waarop dan het verwijt volgt, dat ik aan de "time-honored problems" van de economie zelfs voorbij ga. Dit laatste dacht ik nu juist te hebben vermeden door voor de geschiedenis van het denken een belangrijke plaats in te ruimen. In een artikel over de methodologie kan echter onmogelijk uitvoerig worden ingegaan op de materiële inhoud van allerlei theorieën en hun operationaliteit. De vraag wat moet en kan worden opgelost en hoe dat in concreto dient te geschieden is gewoon niet aan de orde.

Een en ander kan wellicht het beste worden toegelicht door het artikel van mijn opponent op de voet te volgen. In paragraaf 2 geeft Kolnaar zijn visie op het object van de economie. Daarbij maakt hij onderscheid tussen de normatieve economie enerzijds en de verklarende theorie anderzijds. Het lijkt erop, dat deze indeling correspondeert met het traditionele onderscheid tussen normatieve en positieve theorie. Helemaal duidelijk is de auteur op dit punt echter niet. Onder verklarende economie verstaat hij namelijk de bestudering van aanpassingsprocessen en conjunctuurgolven. Ik neem echter aan, dat de analyse van evenwichtssituaties (inclusief de zgn. expansiedynamica¹⁾) waarmee in

¹⁾ Voor een nadere omschrijving van dit begrip zie Th. v. d. Klundert, *Grondslagen van de economische analyse*, Amsterdam, 1968, hoofdstuk 6.

het voetspoor van de neo-klassieke school heel wat tijdschriften en boeken sinds 1945 zijn gevuld bij Kolnaar eveneens onder deze categorie valt. In dergelijke evenwichtsanalyses worden de menselijke activiteiten gereduceerd tot individueel extremiteshandelen. Veel verschil met de normatieve theorie is er dan niet, hetgeen onder meer tot uiting komt in de bekende stelling, dat ieder evenwicht bij volledige mededinging een optimum is en dat omgekeerd elk Pareto-optimum correspondeert met een evenwicht bij volledige concurrentie.

De normatieve economie wordt door Kolnaar toegespitst op de vijf traditionele doelstellingen van de economische politiek in een aantal westerse landen. In dit verband wordt de term algemeen burgerrecht gebezigd, welke - opgevat als Freudiaanse verspreking - onthullend genoemd mag worden. Nog merkwaardiger is de uitspraak over het "equal pay"-concept. Kolnaar schrijft: "De gehanteerde vooronderstelling hierbij als zouden alle mensen *de facto* gelijk zijn, kost *de* econoomst voorsnog echter veel hoofdbrekens" (curs. van mij). Het is mij nooit opgevallen, dat in de literatuur over de verdeling en allocatie wordt uitgegaan van het gestandaardiseerde produkt "mens". Dat iemand zou menen dat *de facto* aan een dergelijke vooronderstelling voldaan is, lijkt mij zeer onwaarschijnlijk. Mijn opponent gaat geheel voorbij aan de uitgebreide beschouwingen in de literatuur over het verband tussen prikkels (al dan niet van materiële aard) en de arbeidsprestatie in verschillende sociaal-economische stelsels. Zijn uitspraak komt daardoor volledig in de lucht te hangen.

De traditionele doelstellingen moeten volgens Kolnaar worden aangevuld met desiderata omtrent de collectieve consumptie, het spaarvolume en de arbeidstijd. Het valt op, dat over ontwikkelingshulp en arbeidsmarktbeleid in dit verband niet wordt gerept. Toch zijn dit zaken, die volgens sommige economen, ook in Nederland in de toekomst steeds meer aandacht zullen vragen. Dat de econoomst uiteindelijk de prioriteiten niet kan bepalen, is zo evident dat mij de verzuhtingen van Kolnaar terzake tamelijk overbodig voorkomen. De tegengestelde opvatting wordt bij mijn weten door niemand verdedigd.

Ook de beschouwingen in paragraaf 3 over de kwantitatieve versus de kwalitatieve benadering wekken de indruk van een schijngevecht. Kwalitatieve problemen moeten volgens de schrijver worden geïntegreerd in het algemene kwantitatieve model. Nu weet ik niet wat met dit laatste wordt bedoeld. Wel kan ik ermee instemmen, dat het meten van allerlei verschijnselen een zinvolle en noodzakelijke bezigheid is. Ik betwijfel of dit de enige manier van kennisverwerving is. In ieder geval ga ik niet accoord met het extreem empirisme, belichaamd in de

uitspraak van de socioloog Lundberg dat er voor de wetenschapper geen essentieel verschil is tussen "a paper flying before the wind and a man flying from a pursuing crowd".²⁾ De angst van deze man zou gemeten moeten worden aan verschijnselen als de objectief waarneembare transpiratieafscheiding, hartklopping, etc. Over deze fundamentele kwesties wordt in het stuk van Kolnaar echter niet eens gesproken.

Via het onderscheid tussen inductie en deductie komt de auteur terecht bij de specialisatie in de wetenschap. En passant wordt mij verweten, dat ik de bloei van de natuurwetenschappen toeschrijf aan de hypothetisch-deductieve methode, terwijl ik slechts het geconstateerd dat deze methode met vrucht is toegepast. Specialisatie acht Kolnaar onontkoombaar en noodzakelijk. Tegen deze stelling zal niemand bezwaar aantekenen, vermoed ik. Evenmin overigens tegen de conclusie, dat een volledige integratie van de sociale wetenschappen onmogelijk is. Voor wie zijn deze opmerkingen eigenlijk bestemd? In ieder geval niet voor wat hier maar gemakshalve zal worden aangeduid als maatschappij-kritici. Het gaat deze groep weliswaar om de grote lijnen, maar zij realiseren zich wel dat de totale realiteit niet in ingewikkelde modellen van welke didactische vorm dan ook te vangen is. Dit impliceert, dat grote betekenis wordt toegekend aan empirisch onderzoek van concrete vraagstukken. Wetenschappelijke grensoverschrijdingen zijn niet taboe, maar naar een compleet interdisciplinaire benadering wordt niet gestreefd. Het is al heel wat als een gesprek tussen de vertegenwoordigers van de verschillende richtingen mogelijk blijkt.

Aan het einde van paragraaf 3 wordt het probleem, of de vraag- dan wel de aanbodzijde de ontwikkeling bepaalt, besproken. De terminologie lijkt me niet zo gelukkig gekozen. Het gaat hier klaarblijkelijk om de tegenstelling tussen twee denkrichtingen, die in de filosofie gewoonlijk met de termen idealisme en materialisme worden aangeduid, en waarvan ook in de laatste paragraaf van mijn artikel sprake is. Er moet inderdaad nog heel wat wetenschappelijk werk verzet worden om deze problematiek te verhelderen. Ook de economie kan hierin bijdragen. In het verleden is dit ten onrechte verwaarloosd. Men kan zelfs stellen, dat men in de economie in het voetspoor van o.a. Keynes doorgaans van een eenzijdig idealistische opvatting is uitgegaan.

Als mijn opponent mij in het begin van zijn paragraaf over de geschiedenis van de economie verwijt, dat ik van de meer ingewikkelde samenleving dan in het neo-klassieke model is verondersteld geen karakterisering geef, is dit weer een uiting van het misverstand omtrent de bedoeling van mijn artikel. Er zijn overigens genoeg publikaties, waarin

---

²⁾ Geciteerd in B. van Steenberg, *Orde of conflict*, Eurosboekje 1969/2.

deze zaken aan de orde komen. De opmerking over de onzekerheid is eveneens misplaatst. In de eerste plaats heb ik dit aspect naar voren gebracht als een stelling van Lowe. In de tweede plaats kan men in de ontwikkeling van de waarschijnlijkheidstheorie juist een bewijs zien, dat het fenomeen onzekerheid in de loop van de tijd belangrijker is geworden. Lowe baseert zijn zienswijze op de toenemende complexiteit van het industriële systeem en staat daarmee dicht bij auteurs als Galbraith, Steindl, e.a..

Typerend voor de oppositie van Kolnaar is de zin: "Voorts zal Van de Klundert toch niet vol willen houden dat ten aanzien van de concurrentieverhoudingen alle economische theorieën uitgaan van de conceptie van volledige mededinging. . . ." De lezer, die de moeite neemt nog eens na te lezen wat ik heb geschreven, zal kunnen constateren, dat ik nadrukkelijk op oligopolie- en monopolie-theorieën heb gewezen. Het werk van Debreu over de "core of an economy" heb ik inderdaad niet genoemd, daar dit zich nog min of meer in een experimenteel stadium bevindt en het daarom moeilijk te beoordelen valt, of hieruit geheel nieuwe ontwikkelingen zullen voortvloeien. Ook Kolnaar weet overigens slechts te berichten, dat Debreu met fundamenteel theoretisch onderzoek bezig is.

Over de werkwijze van de klassieke economen bestaat minder verschil van mening dan Kolnaar suggereert. Zij systematiseerden mijns inziens de economische kennis van hun tijd en ontdekten al doende de wetmatigheden van het kapitalistische produktiestelsel. Daarbij bleek, dat de welvaart het beste gediend was met een zo groot mogelijke vrijheid van handelen. Vandaar de polemieken met de mercantilisten en het verzet tegen feodale instituties als het leerlingenstelsel. De maatschappij-kritiek steunde op de economische analyse van het kapitalisme. Naarmate de gewenste vrijheid van handelen gerealiseerd werd en de ontwikkeling van industrie en handel een grotere vlucht nam, kwamen ook de feilen van het stelsel aan het licht. Het beloofde land was niet zo mooi als was voorspeld. Hervormers van allerlei slag kregen echter te horen, dat aan de wetten niet te tornen viel. De resultaten waren een onvermijdelijk gevolg van het functioneren van het systeem. De term optima is daarom niet juist, omdat van optimale grootheden - al levert dit in een of andere betekenis nutsverlies op - kan worden afgeweken.

Ook Marx ging niet van de gedachte uit dat partiële hervormingen mogelijk en wenselijk waren (de idealistische opvatting). Integendeel, hij kwam op grond van een diepgaande analyse van de expansie tot de conclusie, dat het kapitalistisch systeem aan zijn eigen wetmatigheden ten gronde zou gaan. In deze materialistische opvatting is er een logische ontwikkeling van het feodalisme via het kapitalisme

naar het socialisme.

In de neo-klassieke school is het zoeken naar ontwikkelingswetten vervangen door beschouwingen over de inrichting in hypothetische situaties. De sociale betrekkingen verdwijnen naar de achtergrond en de mens-ding relatie wordt sterk benadrukt. De economie wordt een tak van de praxiologie. Onder invloed van Keynes is, zoals ik heb aangegeven, deze hier slechts globaal aangeduide ontwikkeling ten dele omgebogen. In tegenstelling tot het gebruik verwerkt Kolnaar de erfenis van Keynes onder het etiket neo-klassiek en meent op grond daarvan mijn opmerkingen over laatstgenoemde denkrichting te moeten critiseren. Duidelijker dan in mijn artikel kan ik echter moeilijk zijn. Het extremitetshandelen speelt een rol in de modellen van Walras, Hicks, e.a. Verder schreef ik: "de mens heeft in de wereld van Keynes te kampen met een onzekere toekomst, reageert vertraagd op diverse impulsen en moet rekening houden met allerlei instituties" (blz. 366).

Over de moderne macro-economie wordt weinig gezegd. In het kader van mijn betoog is daaraan ook geen behoefte. Niettemin meent mijn opponent dat ik de omkering van doel- en instrumentvariabelen had moeten vermelden, omdat dit in een historisch overzicht niet mag ontbreken. Hier duikt weer het al vaker gesignaleerde misverstand over de intentie op. Vervolgens wordt mij verweten, dat ik voorstander ben van één model voor de prognose van economische grootheden. In mijn artikel wordt gesproken van "empirische modellen voor prognose-doeleinden". Trouwens de opmerking van Kolnaar, dat men in de loop van de tijd moet streven naar verbetering van deze modellen is zo vanzelfsprekend, dat hij deze evengoed weg had kunnen laten.

Uit het gestelde in paragraaf 5 blijkt, dat de term maatschappijkritiek mijn opponent wat zwaar op de maag ligt. Uitdrukkingen als "alleenrecht" en "iedere zichzelf respekterende intellectueel" verraden een zekere geprikkeldheid, welke niet bevorderlijk is voor de noodzakelijke distantie. Het bestaan van een institutionalistische stroming compleet met een eigen tijdschrift en een aparte filosofie wordt door Kolnaar merkwaardigerwijze ontkend. Mijn kritische kanttekeningen bij het werk van Baran en Sweezy blijken niet goed te zijn gelezen. Over de relatie tussen onderbouw en bovenbouw heb ik onder het hoofd "de economische maatschappijbeschouwing" echt wel iets gezegd, wat het overdenken waard lijkt. Ook de stagnatiethese werd door mij wel degelijk aangevochten. Niettemin meen ik, dat de fundamentele tegenstelling tussen het toenemend sociale karakter van het productieproces enerzijds en de private toeëigening van de revenuen anderzijds - welke de marxistische theorie postuleert - een vruchtbaar aanknopingspunt biedt voor de analyse van de feitelijke economische ontwikkeling in

kapitalistische stelsels. In welke vormen een en ander het beste kan worden uitgewerkt, zal nader onderzoek moeten uitwijzen. Mijn artikel had juist de bedoeling aan te tonen, dat de economie op dit punt in gebreke is gebleven.

Terecht merkt Kolnaar aan het einde van zijn artikel op dat het verschil in opvatting terug te voeren is op een waardering van de werkelijkheid. Kolnaar gaat van een wereld uit, waarin de werkzame concurrentie machtsmisbruik tegengaat en alle problemen, mits men maar wat geduld heeft, kunnen en zullen worden opgelost. Zijn opmerking over de behartenswaardige dingen, die de welvaarts-theorie te zeggen heeft (zoals b.v. geen al te sterk progressief I.B.-tarief), past geheel in dit kader. Evenwicht en stabiliteit worden in deze visie hoog gewaardeerd. Afwijkingen moet worden gecorrigeerd en het automatisme van het systeem dient te worden verstrekt.

In de tegengestelde zienswijze wordt niet de chaos en de kortzichtigheid van de machthebbers op de voorgrond gesteld, maar de historische ontwikkeling van machtsconcentraties en de daaruit voortvloeiende gevolgen voor de afloop van het economisch proces. Er is aandacht voor kwalitatieve veranderingen en conflicten. Voor de traditionele welvaarts-theorie is er in deze visie geen plaats, omdat de veronderstelling van een soevereine consument botst met de duidelijk waarneembare feiten. De kritische analyse is aangewezen op humanistische idealen, die in het Westerse denken zowel in de politieke filosofie van het liberalisme als in die van het socialisme hun neerslag vinden. Als kritische theorie van de maatschappij heeft het liberalisme in de tegenwoordige tijd echter weinig meer te bieden.

De stelling van Kolnaar, dat de economie altijd gezocht heeft naar systemen om machtsmisbruik te voorkomen houdt een schromelijke overschatting van de betekenis van deze discipline in. Hetzelfde moet worden gezegd van zijn praxiologische aanbeveling om bij maatschappelijke veranderingen eerst kosten en opbrengsten af te wegen. De economische transformatie van Cuba - om een voorbeeld te noemen - was geen gevolg van een dergelijke calculatie, maar van een revolutie. Dergelijke dingen kunnen gebeuren, als de economische ontwikkeling tot exploitatie, vervreemding en dehumanisering leidt. Natuurlijk kon van te voren het feit, dat de *campesinos* na de revolutie voor het eerst van hun leven vlees zouden eten niet worden afgewogen tegen het vermogensverlies van een aantal middenstanders. De economist, die op de mogelijke offers van het experimenteren wijst, is derhalve niet conservatief, omdat hij zijn beroep uitoefent, maar wel omdat hij aldus zijn voorkeur voor het bestaande systeem en de vigerende waarden etaleert.